

STUÐLIÐ FLOKKARNAR, SUM MÓTVIRKA HØGRARÁKINUM

Góðu fundarfólk!

Árið 1979 er á mangan hátt eitt merkisár fyri ta europæisku arbeiðararørsluna.

Fyri tað fyrsta eru tað í ár liðin 150 ár síðan tað fyrsta veruliga fakfelagið varð sett á stovn í Onglandi, har fakfelagsrørslan fyrst av øllum kom fyri seg.

Fyri tað næsta eru tað í ár liðin 90 ár síðan tann fakligi internationali felagsskapurin, sum vit vanligliga kalla 2. internationali samtykti at gera hin 1. mai til internationalan arbeiðaradag.

Tað eru tiskil góðar grundir til, nú aftaná á árlitisfólk arbeiðaranna hava mett um støðuna og borið fram teirra aktuella krav, at tað eiga eitt sindur á, at líta aftur um bak og hefta seg eitt sindur við søguna hjá hesari heims-umfatandi rørslu, til internationalu arbeiðararørsluni, sum okkara arbeiðararørsla jú er ein partur av, al tann tíð allir heimsins arbeiðarar hava nøkur felags áhugamál.

Eisini skulu vit nema eitt sindur við støðuna hjá tí arbeiðandi fólkinum í vesturheiminum í dag.

Bakgrundin fyri nútíðar fakligu arbeiðararørsluni í vesturheiminum, skal søkja í teim veldugu samfelagsbroytingunum í Vestureuropa — serliga í Onglandi í 19. öld.

Í tí tíðarskeiðinum vit vanligliga nevna idnaðarkollveltingin.

Í hesum tíðarskeiði hendi tann stórbroyting við arbeiðinum, at tað varð slutt frá verkstøðum til verksmiðjur — fabrikkir.

Eisini sjálvt arbeiðið broytti form og gjerdist meira einfalt, strævið og

keðiligt, og arbeiðarnir gjerdist ein partur av einari maskinu.

Úti á bygd fall livsgrundarlagið hjá fjøldini burtur, tá stórgóðseigararnir og stórbændur lögdu inn undir seg alla almenna jørd, sum fjøldin hevði livað av áður.

Hjá hesari fjøld vóru tí bert eini ráð til at taka, at flyta til býirnar ið vóru um at fáa arbeiði á teim skjótt vaksandi fabrikkunum.

Undir teim vánaligastu viðurskiptum, sum hugast kunnu, mátti arbeiðarin í Vestureuropa selja sína arbeiðskraft, og henda arbeiðskraft varð altíð keypt fyri ein alt ov lágan pris.

Mangan noyddist arbeiðarin at selja arbeiðskraftina hjá konu og børn-um afturat til ein uppafur lægri pris, fyri at kunna ana.

Húsa-, heilsu- og socialu viðurskiptini vóru so úti av lagi vánalig at vit ikki í dag høvdu dugað at fatað tað, um ikki samtiðar skriftir og myndir talaðu sitt týðuliga mál.

Eingir fakligir felagskapir vóru at røkja á hugamáli arbeiðaranna, sum tí ofta vóru tvingaðir til at undirbjóða hvønn annan til tess at fáa arbeiði.

Framtíðarmøguleikar høvdu bærni hjá arbeiðarafjølðini ongar, tí samfelagið skjóðaði teimum onga skúlagongd.

Tá sum nú hevði kapitalisman góðar dagar.

Vinningurin frá trælhandli, kola- og jarnnámi og verksmiðjum, varð investeraður í uppafur aðrar verksmiðjur og sølurmøguleikarnir tyktust óavmarkaðir í Europa, Asia, Afrika og USA.

Men arbeiðarnir vóru ikki bara offur fyri einum harðrendum útviklingi. Teir reageraðu eisini uppá henda útvikling og henda reaktión gjerdist upprunin til ta moderna fakligu arbeiðararørsluna við hennara fakligu, politisku og kooperativu stovnum.

Tað var eitt hart og tógvið stríð tit her fóru undir bæði fyri at fáa teir arbeiðarar, sum vóru farnir í fátt, at rakna við — og fyri at vinna faklig, social og politisk javnrætti.

Eisini kapitalárnir gjørd seg út til stríð móti tí vaknandi arbeiðaralassanum, bæði við ideologiskum og politiskum vápnun.

Teirra fremsta vápn var

liberalistiska hugsjónin blómaði í 19. öld og sum ávisir flokkar her hjá okkum eru so fegnir um.

Sambært hesa ideologi var uppgávan hjá statinum fyrst og fremst at verja tey ríku móti teim fátækum — at verja tey sum eiga ognir og virkir móti teim, sum ongar eiga at sleppa vinnufyrirtekunum at virka fullkomiliga ótálmaðar.

Í øllum hesum tíðarskeiði uppfataði liberalistarnir, tað arbeiðandi fólkið sum samfelagsfíggingar — hóast alt ríki-dæmi, allur vælstandur í síðsta enda stavar frá arbeiði.

At hetta ikki er so nógv broytt í dag, siggja vit av tí skrivning um fakfelags-tyranni, sum eitt ávíst feroyskt blað — er tað nevnt so er tað kent, hevur fyri um europeisku fakfelagsrørsluna.

Tað tunga stríðið fyri bættem lønarviðurskiptum, betri arbeiðsviðurskiptum og socialum ábótum, lærði arbeiðaranna á lítismenn at tað gjerdist neyðugt at vinna politiska ávirkan á samfelagið.

Tað ber illa til at nevna hesi viðurskipti uttan at nevna Marx, sum meira enn nakar annar einstaklingur fekk arbeiðaran til at skilja sína støðu í samfelagnum.

Tað var Marx, sum fyrstu vísti á at vinningurin — profitturin hjá kapitalistunum ikki tilkom teimum — av tí at hann stavar frá tí einasta, sum er virðisskapandi, nevniliga arbeiði.

Profittur var meirvirði, sum varð noytt burtur av arbeiðarunum.

Hann vísti eisini á, at frígerðing arbeiðaralassans átti at vera hansara egna verk. At samanhald var neyðugt. At stríð arbeiðaralassans var eitt politiskt og at komið var ikki á mál fyrr enn arbeiðarnir sjálvir vunnu sær ræði á framleiðsluni.

Hesi sjónarmið vóru arbeiðararørslunnar álitismenn yvirhever samdir um, men ósamdir um hvussu arbeiðandi fólkið kundi vinna ræði á framleiðslutøllum.

Tann partur av arbeiðararørsluni, sum vit kenna um okkara leiðir, valdi sær aðra kós enn ta reint marxistisku — ta reformistisku — eftir hverjari arbeiðarafjølðin við demokratiskum vápnun fyrst og fremst atkvøðuseðlinum eiga at vinna á mál.

Í einum áhaldandi stríði

við trekar arbeiðsgevarar og illviljaðum liberalistiskum samfelag, eydnaðist tað fakligu arbeiðararørsluni í Europa at vinna sær styttri arbeiðstíð, betri arbeiðsfor, meira frí-tíð, rætt til arbeiði og trygd undir arbeiðsloysi ella tøvandi arbeiðsfori.

Men enn er framleiðslan yvirhever á privatum hondum, hóast tað hjá okkum eru virki, sum fólkið eiga og enn hava arbeiðsgevararnir rættin til at leiða og fordeila arbeiðið. Sjáldan hava vit her og úti hoyrt so nógv rósandi orð um privata fyrirkastsemið og sjáldan hava vit havt so hart brúk fyri at fáa hetta undir alment demokratiskt eftirlit.

Tí hvat er tað, sum eyðkennir privata og ótálmaða fyrirkastsemið? Tað, at henda framleiðsla fyrst og fremst er skipað við vinningi og effektiviteti sum endamáli. Hesin framleiðsluháttur hevur ikki til endamáls at skapa arbeiðspláss, ella at tryggja vælferð arbeiðaranna, ella geva teimum eitt áhuga-vert og meningsfult arbeiði. Menniskjan verður mett javnt við onnur framleiðslutól, sum ráevni og maskinur. Náttúran verður tømð mishandlað og dálkað so, at livlíkindini í víðasta týðningi eru í afturgongd, hóast vit avgjørt hava havt stóra materiella framgongd. Vit kunnu ikki halda fram við at økja um materiella vælstandin við at økja framleiðsluna í tað óendaliga. Her má koma ein broyting í, men hon kemur ikki við at formana arbeiðsfólkið til at halda aftur við lønarkrøvum ella við socialum niðurskurðum.

Nei, tann neyðvenduga umlegging av framleiðsluni og nýtsluni gerst bert við at framleiðslan kemur undir demokratiskt eftirlit og helst eisini gerst ogn teirra, sum starva í henni.

Her hava Føroyar á mangan hátt eina serstøðu. Fáar staðir í heiminum er tað almenna t.v.s. vit øll, so nógv uppi í framleiðsluni, sum í Føroyum.

Tað skuldi tí verið bæði rætt og rimiligt, at tað almenna hevði eftirlit, har tað almenna peningaliga er uppi í — antin beinleiðis ella við veðhaldum.

Men so er tíverri ikki. Ofta er tað so, at sjálvt almennar fyrirkastur sum t.d. Tryggingin ella stórvirkið Kjelbro, sum jú eru

Røða sum Jóannes Dalsgaard helt á 1. mai-dagshaldinum á Tvøroyri

almenn ogn, vera ríkin eftir reint privatkapitalistiskum príncippum. Tað er sum oftast bert har illa gongur, at tað almenna sleppur at ávirka, men so skjótt sum tað almenna hevur fingið eitt virki aftur á fótur — so skal tað burtur úr leiðsluni og ávirkan. Hetta kann ikki verða góttikið í alla framtíð.

Skoða vit fakligu arbeiðararørsluna í vesturheiminum, kanska serliga norðureuropa, sum eina heild, so siggja vit 3 høvudseyðkenni fyri hesar rørsur.

Tað fyrsta er, at í góðum tíðum, undir hákonjunktur, hevur tað vanligu eydnast fakligu rørsunum at vinna sínum limum stóran lønarbata og munandi betur arbeiðsviðurskipti. Men tað visir seg samstundis sum um tað er sera torført at varðveita hesi framstig í ringum tíðum ella krepptíðum.

Næsta eyðkenni er, at har samanhaldið er sterkt — bæði innlendis og millum arbeiðarar úr ymsum londum verður meira vunnin enn har samanhaldið svikur.

Hitt triðja eyðkenni er, at har arbeiðararørslan hevur eitt politiskt mál samantvunnið við tey reint fakligu stendur hon sterkari, enn har hon eingi hevur.

Hetta internationala samarbeiði verkamanna millum er ikki vældamt av teimum borgarligu kreftunum í samfelagnum, men er ein sjálvsegd fyrirteyrt fyri t.d. einum effektivum verkfallsvápn. Fyri alt tað so samstarva arbeiðsgevararnir eisini. Seinast

sáttmálasamráðingar vóru her á landi fingur feroysku arbeiðsgevararnir tilboð um stuðul frá DAG, (Dansk Arbejdsgiverforening), uppá 1/2 mill. Hvi skulu verkafelagini so himprast við at taka imóti hjálpi frá starvsbrøðrum sínum í norðanlondum?

Mótsatt mongum øðrum løntakarabólukum eru Føroya arbeiðarar og kvinnur ikki limir í donskum fakfelagum og fyri so-statt avskorin frá tí ekonómisku hjálpi ein slikur limaskapur gevur sínum feroysku limum.

Í dag er fyrsti mai. Henda dag savnast verkafólk um allan heim til fundar og stevnu fyri at seta fram krav, fyri at fegnast um vunnin úrslit og fyri at váta sin solidaritet við teirra starvsbrøður og systur kring heim, sum ikki fritt kunnu seta fram krav ella ynski. Henda fyrsta mei kunnu vit, sum ikki beinleiðis eru partar av fakliga arbeiðararørsluni nýta høvi til at merkja okkum tey krav um lønarbatar og bett arbeiðsviðurskipti, sum fakliga rørsan setur fram. Vit viðganga, at mangan snýr hetta seg um krav, sum aðrir lønarstettir meta sum sjálvsegd og sera rimiliga.

Eg nevndi í byrjanini, at hetta árið á ymsan hátt er eitt merkisár í internationalu arbeiðararørsluni. Men hetta er eisini eitt merkisár í Føroya arbeiðararørslu við tað, at arbeiðsfólkið hevur vunnin somu rætti undir sjúku, sum aðrir lønarbólkar í samfelagnum.